

Панченко С.В.

Запорізький державний медичний університет

ВИКОРИСТАННЯ ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ БОТАНІЦІ

Стародавні джерела історії свідчать, що кращим вчителем для людини завжди була природа з усіма її проявами, але особливо лікарські рослини.

Фармацевтична ботаніка – базова медико-біологічна дисципліна медичних і фармацевтичних закладів вищої освіти, пов'язана з хімією, біологією, фармакогнозією, мікробіологією, фітотерапією, технологією фітопрепаратів, косметологією тощо. Вона закладає знання та практичні навички, які знаходять своє втілення і поповнення під час розгляду питань пошуку джерел природних біологічно активних речовин, їх біосинтезу, виділення, встановлення структури та властивостей, виготовлення фітопрепаратів, їх застосування. При вивченні фармацевтичної ботаніки використовують міжпредметні зв'язки, а саме знання з латинської мови, які застосовують під час подальшого вивчення фармакогнозії та ресурсознавства [1-4].

Мета роботи: розширити знання студентів з латинської мови.

Латинська назва лікарських рослин містить родову та видову назву (бінарні поєднання назв лікарських рослин); етимологічну довідку, що пояснює походження кожного слова, а також історію використання лікарських рослин, легенди різних народів. Наприклад: солодка гола – *Glycyrrhiza glabra*. Родова назва *Glycyrrhiza* утворена від грецького солодкий *glykys* та *rhiza* – корінь. Корені рослини мають солодкий смак. Від цього слова виникло пізньолатинське *liquiritia*, яке вживається для визначення сировини: *radix liquiritiae* — корені солодки.

Видова назва *glaber* (словникова форма *glaber, bra, brum*) – голий, гладенький (поверхня бобів гола, на відміну від деяких інших видів).

Наводимо латинські назви рослин у залежності від географічного положення:

Atropa caucasica – белладонна кавказька.

Родова назва *Atropa* утворена від імені однієї з трьох богинь долі Атронос, яка перерізала нитки життя кожної людини.

Видова назва утворена від *caucasicus* (словникова форма *caucasicus*, а, um) – географічного місця зростання.

Artemisia taurica – полин кримський.

Видова назва походить від *taurica* (словникова форма *tauricus*, а, um) – географічна назва місця зростання – Таврія.

Camellia sinensis – камелія китайська (чай китайський).

Родова назва *Camellia* – на честь монаха, який вперше привіз рослину в Європу в 1738 році Йосифа Камеліуса; *sinensis* – китайський, вказує на місце зростання.

Cetraria islandica – цетрарія ісландська, «ісландський мох».

Назва *Cetraria* походить від *setra* – невеликий щит римських воїнів із шкіри. Це характеризує форму та забарвлення апотецію на верхівці слані. *Islandicus* – географічна назва місця зростання рослини, бо її вперше стали використовувати в Ісландії.

Aesculus hippocastanum – гіркокаштан звичайний.

Родова назва *Aesculus* – дуб, плоди якого вживались в їжу, пов'язана зі словом *esca* – їжа.

Видова назва *hippocastanum* – кінський каштан від слова *hippo* – кінь; *aestanon* – утворене від назви міста Кастена, поблизу якого вирощувались каштани.

Brassica juncea – гірчиця сарептська.

Родова назва *Brassica* – від слова *bresic* – капуста.

Видова назва *juncea* – очеретний; за іншою версією від назви міста Сарепта, на околицях якої вирощувалась гірчиця.

Iris florentina – півник флорентійський.

Родова назва *Iriss* утворена від грецького *iris*, *idis f* – веселка, що характеризує різноманіття забарвлення.

Видова назва *florentinus* (словникова форма *florentinus, a, um*) утворена від назви італійського міста Флоренція.

Rubus idaeus – малина звичайна.

Видова назва *idaeus* (словникова форма *idaeus, a, um*) – ідейський (гора Іда знаходиться на о.Крит), утворено від слова *idaios* (Іда), вказує на місце зростання чагарників (Пліній, Діоскорид).

Латинські назви рослин за місцем зростання:

Helichrysum arenarium – цмин пісковий

Helichrysum утворено від слова *helios* – сонце та *chrysas* – золота, що пояснює колір квіток золотисто-жовтого кольору; *arenarium* (словникова форма *arenarius, a, um*) – пісковий, вказує на місце зростання рослин.

Ononis arvensis – вовчуг польовий.

Родова назва *Ononis* – вовчуг, утворене від *onop* – віслик. Діоскорид відмічав, що тільки віслики поїдали рослину, тоді як інші тварини уникали її.

Видова назва *arvensis* – польовий, *arvum, i n* – поле, вказує на місце зростання.

Oxycoccus palustris – журавлина звичайна.

Родова назва *Oxycoccus* утворене від слова *oxys* – кислий та *kokkus* – ягода, зерно в плодах, характеризує смак плодів.

Видова назва *palustris* (словникова форма *palustris, e*) – болотяний, вказує на місце зростання.

Pinus silvestris – сосна звичайна (лісова)

Родова назва *Pinus* – сосна, від *pin* – скеля, гора, бо сосна зростає в горах.

Видова назва *silvestris* (словникова форма *silvestris, e*) – лісовий, вказує на місце зростання.

Ledum palustre – багно звичайне.

Родова назва *Ledum* – від слова *ledos* – чагарник, або від слова *laedere* – завдавати шкоди.

Видова назва *palustre* (словникова форма *palustris, e*) – болотяний, вказує на місце зростання.

Латинські назви рослин за морфологічними ознаками

Alnus glutinosa – вільха клейка (чорна).

Alnus incana – вільха сіра (біла).

Alnus hisrsuta – вільха пухнаста.

Родова назва *Alnus* від *al* - (навколо, поблизу) та *lon* – (берег) зростає по берегах річок.

Видова назва: *glutinosus* – клейкий від слова *glumen* – клей;

incanus (словникова форма *incanus, a, um*) – посивівший, білий, характеризує забарвлення кори дерева;

hirsutus (словникова форма *hirsutus, a, um*) – пухнастий, характеризує опушеність листя.

Helianthus tuberosus – топінамбур (земляна груша).

Родова назва *Helianthus* – утворене від слова *helios* – сонце та *anthos* – квітка, характеризує форму квіток.

Видова назва *tuberosus* (словникова форма *tuberosus, a, um*) – бульбоносний. Слово «топінамбур» утворено від назви південноамериканського індіанського племені «топінамбо», на території якого вперше виявили рослину.

Mentha piperita – м'ята перцева.

Родова назва *Mentha* – утворена від імені німфи Мінти, яку Прозерпіна (перша дружина Аїда) перетворила на м'яту за любов до господаря підземного царства та присвятила рослину Афродиті – богині любові.

Видова назва *piperita* (словникова форма *piperitus, a, um*) – перцевий, характеризує пекучий смак листя).

Petroselinum crispum – петрушка кучерява.

Родова назва *Petroselinum* – походить від слова *petroselinon* – камінь, селера

Видова назва *crispum* (словникова форма *crispus, a, um*) – кучерявий, характеризує галузисті стебла рослини.

Fagopyrum sagittatum – гречка звичайна.

Родова назва утворена від латинського *fagus* – букове дерево та грецького *pyros* – пшениця.

Видова назва *sagittatum* (словникова форма *sagittatus, a, um*) – стріловидна, що вказує на форму листя.

***Filipendula hexapetata* Gilib.** – гадючник шестипелюстковий.

Родова назва *Filipendula* утворена від *filum* – нитка та *pendulus* – висячий, кореневі бульби висять на ниткоподібних коренях.

Видова назва походить від грецького *hex* – шість та *petaton* – пелюстка.

Gingo biloba – гінкго дволопатеве.

Родова назва походить від латинізованої китайської назви рослини *ginkyo* або *in-ging* (сріблястий абрикос).

Видова назва *bilobus* від *bis-* (двічі) та грецького *lobus* – лопать.

Епонімічні назви лікарських рослин у фармацевтичній ботаніці

У фармацевтичній термінології використовують власні імена або так звані епонімічні терміни. Слово «епонім» походить від грецького *eponymus*, той хто дає власне ім'я. Використання епонімів у назвах лікарських рослин латинською мовою конкретизує особистий внесок авторів: солодка Коржинського – *Glycyrrhiza Korchinsky*. Родова назва походить від грецького слова *glycys* – солодкий, *rhiza* – корінь; видова назва *Korshinsky* надана на честь ботаніка С.Коржинського.

***Bergenia crassifolia* L.** – бадан товстолистий. Назву *Bergenia* дано на честь професора анатомії, патології, терапії та ботаніки *K. A. von Bergen* (Німеччина, XVIII ст.). *crassifolia* – товстолистий (від *crassus, a, um* – товстий, *folium, i n* – листок).

Ajuga Laxmani – горлянка Лаксмана.

Родова назва *Ajuga Laxmani* (L.) Benth – від латинського *abigere* – виганяти, або *aguias* – слабкі суглоби; видова назва *Laxmanii* – прізвище російського ботаніка XVIII ст. Лаксмана.

Salix Alberti – верба Альберта.

Видова назва *Alberti* від прізвища англійського ботаніка 19 ст. Г. Альберта.

Dahlia pinnata – жоржина периста.

Родова назва *Dahlia* на честь шведського ботаніка Даля, товариша К. Ліннея. Ботанік О. Гумбольт, назвав рослину на честь російського мандрівника Георгія – жоржиною. Видова назва *pinnata* (словникова форма *innatus, a, um*) – перистий

Echinacea purpurea – ехінацея пурпурова (рудбекія пурпурова).

Рудбекія пурпурова названа на честь професора ботаніки О. Рудбека (1660 – 1740), Унсальського університету (Швеція).

Cinchona succirubra – хінне дерево, цинхона червоно соковита.

Cinchona ledgeriana – цинхона Леджера.

Назва *Cinchona* дана ботаніком К.Ліннеєм на честь дружини короля Перу Анни дел Чинчон, яку в 1638 р. вилікували від малярії індіанці відваром кори хінного дерева «червоною водою» (*succiruber* : *succus, i m* – сік, *ruber, bra, brum* – червоний). Свіжа кора хінного дерева виділяє сік, який стає червоним на повітрі.

Rauwolfia serpentina – раувольфія зміїна. Родова назва *Rauwolfia* дана на честь німецького ботаніка та лікаря Л. Раувольфа, який описав рослину у XVI ст. Видова назва *serpentinus* (словникова форма *serpentinus, a, um*) утворена від слова *serpens* – змія.

У ботанічній термінології використовуються назви лікарських рослин, утворені від *антропонімів* (група рослин, для яких властиві імена людей).

З незапам'ятних часів люди використовували трави, корені рослин, суцвіття, листя, плоди, сік для лікування різноманітних хвороб. До рослин люди ставилися як до живих істот, що призвело до перенесення власних імен у ботанічну лексику. Часто у народній ботанічній назві зустрічаються власні імена: *Василь, Іван, Петро, Марія, Софія, Андрій*.

Шляхом проб і помилок, відбору і спостережень протягом століть людство прийшло до думки про користь рослин для збереження і зміцнення здоров'я. «Сила трави велика, і немає на землі місця, де трава не росте» – зазначено у пам'ятці середньовічної культури Тибету «Чжуд-ши». Довгий час рослини

залишалися майже єдиними лікарськими засобами. У стародавніх трактатах містяться описи більш ніж 700 лікарських рослин, деякі з яких взяті на озброєння і сучасною медициною.

У діалектичній мові застосовують замість лікарської рослинної сировини слово «зілля». Найкращим часом збирання лікарської рослинної сировини за народними спостереженнями є свято Івана Купали.

У назві рослини *Capsella bursa pastoris*, представника родини капустяні – грицики звичайні, згадується за легендою ім'я пастуха *Гриця*. Вираз «Пастухова сумка» пояснюється формою ценокарпного плоду – стручечка, який має майже однакову довжину та ширину, та асоціюється з сумкою пастуха.

Antirrhinum orontium, представник родини *Scrophulariaceae* – ранникові; має народні назви – *Іванове зілля*; польові ротики звичайні.

Конюшину білу – *Trifolium alba*, представника родини бобові *Fabaceae*, часто називають «*Івасикова голова*», бо суцвіття рослини за формою нагадує дитячу голову.

Astragalus andryi – астрагал Андрія, родина *Fabaceae* – бобові.

Chamaenerion angustifolium представник родини *Onagraceae*, зніт вузьколистий, хаменерій вузьколитий має народну назву *Іван-чай*.

Cichorium intybus – цикорій дикий, представник родини *Asteraceae* – айстрові. У народі називають *Петрів батіг* тому, що стебла рослини за формою нагадують батіг пастуха.

Daphne Sophia – вовче лико *Софії*, вовчі ягоди *Софії*, представник родини *Thymelaeaceae* – вовчникові.

Lathraea – *Петрів хрест*; *Lathraea squamaria* – *Петрів хрест* лускатий; представники родини *Scrophulariaceae* – ранникові.

Melampyrum nemorosum – перестріч гайовий, представник родини *Scrophulariaceae* – ранникові, має народну назву *Іван та Марія*.

Висновки

Використання латинської термінології при вивченні фармацевтичної ботаніки має на меті розширити знання з латинської мови, ознайомити студентів

з матеріалом, який відсутній в підручниках, етимологією латинських назв рослин. В останні роки значно розширився асортимент лікарської рослинної сировини, історія використання лікарських рослин в медичній та фармацевтичній практиці є цікавою для студентів.

Література

1. Латинська мова та основи фармацевтичної термінології : нац. підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. / *Л. Ю. Смольська* [та ін.] ; за ред. *Л. Ю. Смольської*. – Київ : Медицина, 2016. – 352 с.
2. Латинська мова та основи фармацевтичної термінології : навч. посіб. для самост. роботи студ. I курсу фармац. ф-тів (Технології парфумерно-косметичних засобів) / [уклад. *Т. В. Тітієвська, А. К. Куліченко*]. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. – 102 с.
3. Латинська мова : практикум для студ.-іноз. гром. I курсу мед. та фарм. ф-тів / авт.-уклад. *А. К. Куліченко, Ю. С. Скрипник, І. О. Хітрова*. – 2-ге вид., доопрац. і доповн. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2018. – 96 с.
4. *Світлична Є. І.* Латинська мова : підручник / *Є. І. Світлична, І. О. Толок*. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 440 с.